

Тематски зборник научних радова
МИ И ДРУГИ КРОЗ ВИЗУРУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

књига 1
ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

МИ И ДРУГИ КРОЗ ВИЗУРУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ
(Тематски зборник научних радова)

књига 1

ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Издавачи

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
e-mail: institut.skr@gmail.com

Академија за националну безбедност Београд

За издаваче

Проф. др Драган Танчић, редовни професор

Проф. др Драган Симеуновић, академик

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Проф. др Драган Танчић, редовни професор

Заменик главної и одговорної уредника издавачке делатности

Проф. др Драган Симеуновић, академик

Уредили и приредили

Др Мирјана Бечејски, виши научни сарадник

Др Ана Мумовић, виши научни сарадник

Научни савети љубликације

Др Јасмина Ахметагић, научни саветник

Др Марија Јефтимејевић Михајловић, виши научни сарадник

Проф. др Сања Мацура, редовни професор

Проф. др Небојша Лазић, редовни професор

Проф. др Слађана Алексић, ванредни професор

Проф. др Јелена Војиновић Костић, ванредни професор

Лектура и коректура

Др Јелена Војиновић Костић, ванредни професор

Компјутерска обрада

Миодраг Панић

Штампа

ГИД „Pi-press“, Пирот

Тираж

150

ISBN 978-86-82736-04-2

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Тематски зборник научних радова

МИ И ДРУГИ КРОЗ ВИЗУРУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

књига 1

ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Лепосавић, 2024.

Рецензенти

Проф. др Сања Маџура, редовни професор, Филозофски факултет Бања Лука, Универзитет у Бањој Луци

Проф. др Бошко Сувајџић, редовни професор, Филолошки факултет у Београду, Универзитет у Београду

Проф. др Снежана Милосављевић Милић, редовни професор, Филозофски факултет у Нишу, Универзитет у Нишу

Проф. др Тиодор Росић, редовни професор, Педагошки факултет у Јагодини, Универзитет у Крагујевцу

Проф. др Сунчица Денић Михаиловић, редовни професор, Учитељски факултет у Врању, Универзитет у Нишу

Проф. др Небојша Лазић, редовни професор, Филозофски факултет у Косовској Митровици, Универзитет у Приштини

Др Јасмина Ахметагић, научни саветник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Др Драгана Јањић, научни саветник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Проф. др Слађана Алексић, ванредни професор, Универзитет у Приштини, Филозофски факултет у Косовској Митровици

Проф. др Ана К. Миловановић, ванредни професор, Универзитет у Београду, Факултет за образовање учитеља и васпитача

Др Марија Јефтимјевић Михајловић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Др Мирјана Бечејски, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Др Јасмина Кнежевић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Др Сена Михаиловић Милошевић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Проф. др Ненад Перић, редовни професор, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Објављивање овог зборника суфинансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	9–19
-----------------	------

ЈЕЗИК

Јелена М. Војиновић Костић, <i>Језик и национални идентитети</i> <i>кроз призму српског језика на Косову и Метохији</i>	23
Јована С. Јовановић, Драгана И. Радовановић, <i>Обредна храна кроз етнодијалекатске записе</i> <i>из Средње Ибра – етнолингвистички осврт</i> –	31

КЊИЖЕВНОСТ

Драгана Р. Рајовић, <i>Ми и дрући у Слову о Светом кнезу Лазару</i> <i>патријарха Данила III Бањског</i>	49
Милена М. Ивановић, <i>Мотив колективитета у епској епси</i> <i>Цар Лазар и царица Милица</i>	57
Ана К. Миловановић, <i>Морална вертикала косовског завета</i> <i>у драматизацијама српских народних епса</i> <i>косовског циклуса</i>	69
Борис Д. Булатовић, <i>Косовско предање као српски 'савезник' или</i> <i>'противник': Идеолошке пројекције Александра Гринавалда</i> <i>у актуелизацији Обилићевог лика у народној</i> <i>и романистичарској књижевности</i>	83
Јасмина М. Ахметагић, <i>Злочинац је (увек) дрући:</i> <i>Пакрац Владана Мајијевића</i>	97
Тиодор Р. Росић, <i>Епичка демистификација</i> <i>лажног обраћања</i>	111
Сена М. Михаиловић Милошевић, <i>Дискурс историје у делима</i> <i>Григорија Божовића и Данила Николића</i>	121

Ана М. Мумовић, <i>Српска и албанска пројекција и слика историје (Компаративистичка анализа прича Радомира Стојановића и Адиља Олурија)</i>	137
Јелена З. Милић, <i>Љубав, Пријатељи и Друго Слободана Селенића</i>	153
Урош З. Бурковић, <i>Књижевност између анијажованости и самодовољности: случај романа Бели конопац за Филипа Депреа</i>	167
Сузана Р. Бунчић, <i>Косово у поезији Рајка Пећурова Ноћа</i>	177
Мирјана М. Бечејски, <i>Циклус „Снознања“ из збирке песама Храм тишине Марије Јефтимјевић Михајловић</i>	193
Ана Р. Стишовић Миловановић, <i>Имаџолошко у јуџојису Иа Пуквила са Косова и Мејхохије</i>	205
Јована Б. Сувајдић, Зорана З. Ђупић, <i>Косово и Мејхохија у јуџојисима Душана Косића: темајско-мотивска, језичко-стилска и имаџолошка анализа</i>	215
Магда Г. Миликић, <i>Остављени трај: Палимјесет јуџојисне прозе Милисава Савића</i>	243
Луна М. Градиншћак, <i>Из „ТИ“ у „ЈА“ (Иво Ђијико и анализа српској националној идентитету у делима Из ратних дана и Из солунских борби)</i>	259
Соња Р. Шљивић, <i>Енклава у интермедиијалном историју</i>	279
Ивана М. Раловић, <i>У замкама традиције и полијике: Слика жене у филмовима (2014–2024) који темајизују Косово и Мејхохију</i>	293
Габриела Агнес Наги, <i>Дом у райу – јерсејективна дейета</i>	307

Мирјана М. БЕЧЕЈСКИ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ЦИКЛУС „СПОЗНАЊА“ ИЗ ЗБИРКЕ ПЕСАМА ХРАМ ТИШИНЕ МАРИЈЕ ЈЕФТИМИЈЕВИЋ МИХАЈЛОВИЋ**

Апстракт: У истраживачком фокусу рада налази се циклус песама „Спознања“ из збирке *Храм тишине* (2023) Марије Јефтимијевић Михајловић. С једне стране, циклус се сагледава као неодвојиви део њеног песничког идентитета и *Храма тишине*, којим се песникиња профилише као „чист лирничар“ неосимболистичке и хришћанске оријентације (стожер збирке представљају кључне речи: Реч, Мелодија, тишина, љубав, душа, светлост, Бог). С друге стране, за разлику од осталих циклуса, између којих су тематско-мотивске границе веома флуидне, циклус „Спознања“ јасно се издваја као кохерентна целина мотивисана догађајима из породичне, културне и националне историје везаним за Косово и Метохију, а тиме и за лични и национални идентитет.

Кључне речи: Марија Јефтимијевић Михајловић, *Храм тишине*, „Спознања“, неосимболизам, Момчило Настасијевић, хришћанство, Косово и Метохија, лични и национални идентитет, историја, поезија.

1.

Иако је поезију почела да пише још у раној младости, што ће остати њено трајно и нужно интимно опредељење, *Храм тишине* (2023) представља прву и једину збирку песама реномираног књижевног критичара и есејисте Марије Јефтимијевић Михајловић.¹ Умногосте захваљујући томе што у свет ауторске књижевности улази најпре као тумач поезије, овде није реч

* Виши научни сарадник, ORCID 0000-0002-2557-7936, becejskim@gmail.com

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација број: 451-03-66/2024-03 од 26. 1. 2024. године.

1 Марија Јефтимијевић Михајловић је објавила две значајне монографске студије посвећене појединачним поетикама – *Миљковић између поезије и миџа* (2012) и *(Миџа)поетика романа Пејтра Сарића* (2023), као и две књиге критичких огледа и студија – *Слика и идеја* (2011) и *Знамења и значења: Огледи о српској књижевности Косова и Метохије* (2018).

о почетничкој збирци сабраних песама неуједначене естетске вредности, већ о зрелом, густо сатканом, промишљеном и целовитом песничком остварењу у ком су песме одабране строгим ауторским критеријумом и коме се нема шта ни одузети ни додати а да се не наруши хармонија њеног организма. Ни остале разлоге што *Храм ѿишине* публикује након више од две деценије књижевног рада не треба тражити у недостатку песникињиног самопоуздања – јер она већ неколико година појединачне песме објављује на свом блогу² – него у крајњој озбиљности с којом приступа писању стихова, и то у часовима када је та потреба достигла ниво нужности. Због тога у јавност износи само оне песме које су домашиле „милост уобличења“ и које су плод „чуда и труда“, да се послужимо метафорама Марине Цветајеве, једне од повлашћених песничких сабеседница Марије Јефтимијевић Михајловић. Овај готово сакрални однос према поезији изнедрио је њен самокритички ригороз – како у погледу форме и мелодије, тако и на плану изворности и искрености доживљаја и сензација транспонованих у песму, те укупности тих доживљаја суптилно укомпонованих у циклусе и хармонизованих у збирку као целину. Без те хармоније не би могло закуцати ни „срце руже“, како гласи наслов епилошке песме *Храма ѿишине*, једине у циклусу „Сагласје“.

Захваљујући срећном споју песничког дара и критичке самосвести ауторке, композиција збирке пажљиво је осмишљена, а песме су подељене у пет циклуса, од којих сваки представља призивање *свейлостѿи*, неку врсту духовног просветљења – спознања и самопознања, као и лепоте/чистоте: „Обасјања“, „Сновићења“, „Озарења“, „Спознања“ и „Сагласје“. У истраживачком фокусу овога рада налази се циклус песама „Спознања“. С једне стране, он се сагледава као неодвојиви део песничког идентитета Марије Јефтимијевић Михајловић и збирке *Храм ѿишине*, којом се песникиња профилише као „чист лиричар“ неосимболистичке и хришћанске оријентације (стожер збирке представљају кључне речи: Реч, Мелодија, тишина, љубав, душа, светлост, Бог). С друге стране, за разлику од осталих циклуса између којих су границе у тематском смислу веома флуидне, циклус „Спознања“ јасно се издваја као кохерентна целина мотивисана доживљајем националног страдања и догађајима из породичне, културне и националне историје везаним за Косово и Метохију, а тиме и за лични и национални идентитет.

2.

Већ при првом читању *Храма ѿишине* уроњени читалац привучен је неким чудним магнетизмом и остаје под дејством магичне мелодије њених стихова. Тај ехо дуго одзвања у његовом уху и духу. Порекло ове мелодије, родитељке речи, налази се у праисконским звучним архама које долазе из

2 <https://santamarijadellasalute.blogspot.com/>

дубине времена, о чему песникиња и сама сведочи у уводном аутопоетичком запису „Реч – мелодија – тишина“. Запис представља и сажету поетику збирке, и лирско тумачење насловне песме. Његове су кључне речи уједно глобални симболи поезије (нео)симболизма и креативни одзив настасијевићевском доживљају и промишљању песништва.³ Првенствено, реч је о матерњој мелодији, за коју Настасијевић истиче: „Матерњом мелодијом називам ону звучну линију која, долазећи из најдубљих слојева духа, везује појмове у тајанствену целину живог израза. [...] Мерило је за матерњу мелодију, погоди ли или не погоди од првог слушања“; „Речи само оивиче у свести тај пренети трептај од духа духу“ (1991, 4: 40, 39).

Како је о реторици наслова *Храм тишине* детаљније писано у „Предговору“ (Бечејски 2023: 9–11), овде истичемо да је у питању симбол бременист латентним значењем. *Тишина* у овој збирци није празно ништа, већ стваралачка тишина и симбол Сверечи, који представља опозит заглушујућој а испразној буци егзистенције, хронотоп у ком се могу родити магичне речи поезије; али и хронотоп у ком се људска душа може сусретати са сродним душама, Богом, Љубављу, Светлошћу/чистим бивањем. „Све се с криком и из бола ствара –/ само се воли ћутањем“; „Једна је тишина тиша од свих тишина“⁴, пева Марија Јефтимјевић Михајловић у песмама „Само се воли ћутањем“ и „Храм тишине“. Дакле, у њеном песничком свету и стваралачкој филозофији *тишина* претходи свему и њој биће као највишем смислу тежи:

„*Ајсолућна тишина* јесте *хармонија*, највиша тачка бића у ком *јева* Неизрециво, као божанска стваралачка искра, као Логос. Ћутање је 'духовна суштина', али *тишина бића* је растакање индивидуалних искустава у опште – 'заборав себе', нестајање песничког 'ја', врхунско искуство или доживљај *Једној*, које је *клица*, *семе* свега, које је – *Љубав*“ (Јефтимјевић Михајловић 2023: 25–26).

Подигнувши храм *тишине* а не речима, она се сврстава у поклоничке симболизма и неосимболизма које је студиозно изучавала у својим критичким огледима⁵ и монографији *Миљковић између поезије и миша*.

3 Јана Алексић с правом запажа да је концепт апсолутне тишине који песникиња конфигурише „донекле аналоган Настасијевићевом концепту апсолутне поезије и Малармеовом чисте поезије, с тим што се овде не ради о неком поетичком задатку или програму“ (Алексић 2024). Однос песничке поетике Марије Јефтимјевић Михајловић према Настасијевићевом промишљању песништва морао би бити предмет засебног рада, а овде наглашавамо да је у погледу поетичких сродстава посебно занимљиво паралелно читање *Храма тишине* и следећих есеја: „Белешке за апсолутну поезију“, „За матерњу мелодију“, „Белешке за стварну реч“, „Белешке за стварну мисао“ (Настасијевић 1991).

4 Горан Лабудовић Шарло сматра да овај стих најбоље илуструје смисао целе збирке (2024: 158–159).

5 На пример, у огледу „Поезија као онтолошко искуство (Певање и мишљење Бранка Миљковића и Аца Шопова)“ она прави критичку паралелу ових песника у контексту

То је потврда да је њен поетички као и критичарски избор најчешће „избор по сродности“, те да поменути симболи нису призвани случајно, као што није призвана случајно ни књижевна традиција на коју се ослања, већ су они одраз и њене лирске душе, и њене интелектуалне природе.⁶

Ако су симболистичко и неосимболистичко, као и настасијевићевско песничко наслеђе један од два велика ослоња песничке поетике и стваралачке филозофије Марије Јефтимијевић Михајловић,⁷ друго њено упориште је хришћанско и светосавско/национално. То потврђују како наслови циклуса, тако и мота многих песама узета из Светога Писма и духовне литератаруре. Али важно је нагласити да је религијско осећање које даје печат *Храму тишине* „резултат не усвајања доктрина, већ личног усхођења душе и (само)спознаје“ (Алексић 2024), те да се оно огледа у кретању од егзистенције, преко есенције/онтологије ка есхатолошкој перспективи (на пример, у песми „Душа“), и у симболима: светлост, љубав, вера, нада, душа, патња, света земља/посвећена отаџбина. Глобални симбол *тишина* најбоље сведочи о вези између ових песничких упоришта, јер *тишина* је пандан највишем степену молитве – молитви без речи. И док Миљковић у лирској минијатури „Ако кажемо“ пева: „Ако кажемо/ рекли смо што нисмо хтели рећи/ Ако ћутимо нисмо ништа рекли/ али смо много прећутали./ Свака реч значи оно/ што значи њено ћутање“, Марија Јефтимијевић Михајловић прави есхатолошки заокрет у односу на неосимболизам: „Оним што изговориш порећи ћеш свет/ и доказати да живота изван нас и нема/ оним што прећутиш доказаћеш Њега/ и порећи да смо од плоти, од крви“ („Легура“).

3.

Мисаон и родољубив по природи, циклус „Спознања“ чини шест песама поређаних „хронолошки“ према дубини урањања у историју – од средњег века до савременог доба: „Дно душе“, „Поглед у време“, „Сан прадеде Огњана“, „Гледајући у Звечан“, „Уочи дана свесрпског страдања“ и „Винар из Велике Хоче“.

филозофије Мартина Хајдегера (Јефтимијевић Михајловић 2006: 3–79). Уверење да „Тело је само кућа нашеј духа“ у истоименој песми *Храма тишине* варијација је једног од кључних Хајдегерових ставова.

- 6 Уп. лирску минијатуру Аце Шопова „Во тишина“ из збирке *Слеј се со тишината*: „Ако носиш нешто неизречено,/ нешто што те притиска и пече,/ закопај го во длабока тишина,/ тишината сама ќе го рече“, као и почетне стихове песме „Трета молитва на моето тело“ из збирке *Небиднина*: „Што си: девојка, жена, мајка? Што си/ ти што бдеш пред овој храм во кој со тишина се лечи/ телото мое молитвено што клечи.“ У есеју „Песник и реч“ Бранко Миљковић истиче: „А има и ћутања које то није. Моћи ћутати је исто што и моћи говорити. Ћутање није одсуство речи већ њихова спремност да буду речи и да као такве буду казане или ћутане“ (Миљковић 1972: 14).
- 7 О песничкој, филозофској и духовној традицији коју Марија Јефтимијевић Михајловић усваја и изграђује – било директно, било посредно и интуитивно, надахнуто пише Јана Алексић у тексту „Књига префињене поетске духовности“ (2024).

Национална тематика промишљена је кроз колективно, породично и лично, доживљено искуство, а *спознања* се односе на проналажење Сопства у националном и хришћанском идентитету, тј. на спознања снаге, мере и усуда колективног идентитета, те обличја хришћанског, песничког и хуманистичког идентитета.

Након Милана Ракића мало је песника у српској књижевности који су на оригиналан начин певали о Симониди, а дубина и снага доживљаја Марије Јефтимљевић Михајловић неспорно је изнедрила стихове такве уметничке снаге и лепоте. Лирски глас песме „Дно душе“ идентификује се с јунакињом у којој су уједињене средњовековна историјска личност несрећне византијске принцезе и српске краљице, и уметничка творевина ванредне лепоте – фреска краљице Симониде из манастира Грачанице што је кроз дуге векове отпатила све болове жена и сада проговара својом патњом:

То што видиш нису моје очи
Прозори су истинскога вида
Ја сам дете, сироче и жена,
Видарица – раном црном својом
Ране црне свих живота видам.

Ослањајући се на Ракићеву поетску имагинацију о ископаним очима на фресци – имагинацију која је постала легенда и остављена да буде легенда и након конзерваторских радова седамдесетих година 20. века који су открили плаве очи што јој је подарио древни мајстор иконописац (*Виговган*, 26. мај 2021) – лирски субјект у „зенама којих давно нема“ открива „прозоре унутрашњег вида“. Паралела са ликом Богородице је очигледна. Симонидине „ископане“ очи постају симбол патње из које се рађа исконски духовни вид и она најдубља, лековита, освештана светлост што зрачи са дна њене чисте душе – „ископана светлост која пева“ гласовима истинских песника кроз векове. Душа се тако открива дубљом од свакога страдања (јер чиста душа непрестано дуби своје дно), потврђујући речи М. Настасијевића узете као мото за ову песму: „*Дубље дно души но сѣрагању*“. Несумњиво, у питању је „Душа која говори тишином“, како песникиња пева у песми „Једноставност“ из циклуса „Обасјања“, повезујући песме у збирци на нивоу смисла и осветљавајући их једне другима. У том погледу упутно је ову песму читати паралелно и са песмом „Душа“, песму „Душа“ паралелно с песмом „Поглед у време“, а ову са песмом „Чужња векова“, чиме се откривају нове везе међу циклусима и дубља значења збирке као целине.

Наиме, лирски субјект песме „Душа“ такође послушнује *тишину* нагомилану у људској души од праискона и емпатично прима на себе и у себе многе болове – не само својих савременика него и предака; и не само оне људске него и исконске, од прарођења, болове свега што се рађа и умире, ниче и вене, све живе и неживе природе. Његова душа постаје утока свеопштег бола. Уверен да „Духован човек је – сав бол“ (што су речи Пајсија Светогорца

узете као мото за ову песму) и заглаван у есхатолошка исходишта, он патњу претаче у песму радости и спокоја у славу васкрсења Оног који је отпатио бол свега човечанства и који је за Душу задужен.

Познато је да појам душе није научно дефинисан. У збирци *Храм шишине* усвојено је хришћанско, светоотачко поимање душе као божје искре дароване човеку, засновано на искуству, подвигу, интуицији, самопознању. Према хришћанском веровању, као бестелесна, бесмртна есенција људског бића, душа потиче од Бога (Пост. 2,7) и води спасењу. Међутим, како сматра Милица Јефтимијевић Лилић, „има изгледа да је ауторкино поимање душе подобно Платоновом које подразумева раст душе, очишћење душе која је заправо космичко начело што вуче ка праизвору и нужно га посведочије кроз речено, иако трага за неизрецивим као највишим ступњем бића које је дубински спознало битак“ (2023: 20).

Лирски субјект песме „Поглед у време“, која се може узети као програмска песма циклуса, урања у протекле векове на Косову и Метохији, где на ленти времена види караване и друмове, и све оне који су пролазили тим друмовима, види мешање и сукобе цивилизација и вера, и скрнављење светиња од Јерусалима до Призрена, Дечана и Богородице Љевишке, саосећа с патњом побијених, поробљених, освећених и посвећених „Од Галилеје до Газиместана/ Поља смрти – Поља дарована/ Узнела до Високих Дечана...“

У насловној песми, као и у целој збирци *Храм шишине*, изражен је циклични доживљај времена, али будући да је реч о уметничкој транспозицији како реалног географског, тако и имагинарног простора наталоженог историјским, митским, уметничким и другим симболичким наслагама, па и наслагама лично доживљеног и актуелно-политичког, у овом уметничком хронотопу примат добија просторна концепција (в. Фуко 2017; Баšлар 2005). С друге стране, премда топоними јасно указују на Косово и Метохију и њене светиње, у емпатичком доживљају лирског субјекта губи се етничка и верска разлика између *ми* и *они* и остаје само земља чија је свака стопа натољена крвљу, земља посвећена од људске патње и страдања.

„Чежња векова“ из циклуса „Озарења“ обележена је спознањем да људско биће постаје Ја тек у односу на Ти и на друге, с којима је Једно, и од којих се разликује; у односу према времену и историји, према стварном и имагинарном простору (о чему пева и песма „Места које сањамо“), у односу на све оно што је доживело, пожелело, снило, волело, додирнуло, у односу са другим бићима и са самим собом, са намерама и случајностима – сопственим изборима и онима наметнутим судбином, као и са оним што је наследило – колективно несвесним, и оним што у наслеђе предаје:

Ми ходамо у чизмама предака,
у рукама носимо повој потомака –
Ми смо – сан и ми смо – историја.
Ми – нисмо само ми, Ми – то је Једно
– са сном, са жељом, са собом, са другима.

Трагање за Целином, спајање са првобитним Једним тема је или мотив присутан у многим песмама и свим циклусима *Храма тишине*. Тако у песми „Места која сањамо“ лирски субјект спознаје да тек када се огледамо у својим сновима можемо бити Целина (целовито биће), те да је и пре нашег рођења нешто у вези наших живота било предодређено. Тајна смисла и среће људског живота у песми „Срећа“ крије се у спознању сопственог места на земљи, ограничености и безграничности/ телесности и духовности, тј. у богочовеколикости које открива њихова равнотежа и – патња: „док носиш своје земаљско рухо/ приземљен чулом узвинут духом/ биће твоје цело је крст“.

Једна од најлепших песама циклуса „Спознања“ – „Сан прадеде Огњана“ – настала је техником лирске нарације. Помало бајковито групишући мотиве око „конкретних“ ствари које на симболички начин представљају колективну и индивидуалну биографију, она пева о чудесном пртљагу прадеде Огњана на путу у Велики рат (очевом џепном сату и ковчежићу са сновима о будућем животу), о томе шта је сневао преживљавајући албанску голготу („досегнути сан о срећи“), те се уместо ковчежића пуног снова вратио „са ковчежићем бременитим од историје“. Иако обојена јединственом, неповљивом нијансом сваког појединачног људског живота, судбина прадеде Огњана обременењена историјом, његови снови пред рат и током снежне одисеје, воља за опстанком и повратком у отаџбину, парадигматично представљају усуд сваког српског војника, и то не само у Првом светском рату:

Витак као младо дрво јасена,
прадеда Огњан је кренувши у рат
пригрлио уз срце две важне ствари:
џепни сат оца Јефtimiја
да му у хладним ноћима преко Албаније
куца као срце сањане жене
чији га је глас кроз мећаву дозивао
обећаваши топлину под својим скутима,
топлију него под снежним ћилимом,
што му сву ноћ приповеда бајке о сну
варајући га, да му очи заувек склопи,
ту у далеким страшним планинама
чије је и само име проклето...

О савременом добу и новијој историји Косова, свога завичаја, Марија Јефtimiјевић Михајловић пева кроз „горки талог“ личног искуства. Отуда и не чуди да су тим нашим „последњим по реду Косовом“, како је говорила мудра Исидора, мотивисане чак три песме, те да је цео циклус везан за хронотоп Косова. Чежња за косовским завичајем бременитим од историје, који се „издалека види боље/ и болније“ него изблиза, изражена је у песми „Гледајући у Звечан“. Духовним очима продире се кроз временску и историјску перспективу до средњег века и Стефана Дечанског, чији је световни вид остао у Звечану. Звечан је у овом носталгичном песничком доживљају сагледан и

као стварни и као жељени, свети град, који лирски субјект сели у небеско уточиште, односно, речником Башларових *тјојофиличних* истраживања – слика жељеног „*срећној ѝросјора*“⁸, али и Фукоово „друго место“ (Fuko 2024).

За разлику од песме „Гледајући у Звечан“ – где је јасно да се лирски субјект оглашава из перспективе садашњости, када је сам физички измењен из свог родног града, али тачно време и разлоге читалац може само да наслути из контекста збирке и/или актуелне друштвено-политичке стварности – песма „Уочи дана српског страдања“ омеђена је датумима као ознаком конкретних егзистенцијалних догађаја и доживљаја који су је мотивисали: 17. март 2004 – 17. март 2022. Дакле, њена тематика је насилно протеривање Срба са територије Косова и Метохије 17. марта 2004. године, уз девастацију богатог културног наслеђа као сведочанства њиховог вековног боравка на овом тлу. Притом је наговештена и лична траума – искуствени доживљај мајчинског страха који се претвара у ужас. У овој песничкој визији две се љубави сусрећу: стварна љубав мајке према детету и метафорично, љубав мајке-отаџбине (и љубав према отаџбини), која такође обавезује. Трећа се пак мајчинска љубав наслућује – то је љубав „оне која је родила спаситеља света“ (Лакићевић 2023: 84): „Мајка је име веће од сваког страдања/ и љубав је њена страшнија сила од пожара“.

Као последња у циклусу „Спознања“, песма „Винар из Велике Хоче“ посвећена је великом аустријском књижевнику и борцу за истину, нобеловцу Петеру Хандкеу, који се противио анатемисању Србије и у више наврата давао подршку Србима: у чланцима „Правда за Србију“ (са темом истине о рату у Босни), о Хашком трибуналу, потом два посетама Србији током бомбардовања 1999. и посетом Великој Хочи 2008, када је и настао есеј „Кукавице из Велике Хоче“ који је инспирисао ову песму, и о коме је критичарка Јефтимијевић Михајловић писала у научном раду „Кукавице од Велике Хоче Петра Хандкеа (Кукавичје доба или живот без будућности)“ (2021: 201–212). У песми се преплићу мотиви тегобног винарског живота на светој српској земљи – земљи богатој вином и православним светињама, сада енклави Велика Хоча, где је винар виђен као „хочански Сизиф“ што „котрља своју муку/ По гроздовима плаву тугу пребира/ У чокоте ниже судбину своју/ И сузе у свето вино претвара...“ – са мотивима из Хандкеовог живота и рада (сценарио „Небо над Берлином“): „Он чита знаке у дрвету/ И знамења кује у облаке/ – Неба над Хочом/ И оног над Берлином“. Светлост Истине заувек ће спојити душе хочанског винара и овог правдољубивог светског човека.

То што је песникиња овај циклус, инспирисан догађајима из конкретне егзистенције, уврстила у збирку чисте лирике несумњиво је добро промишљен композициони поступак, али и сведочанство о њеном *косовском ойредељењу* као „оном последњем, непризивном одговору којим се одговара на питање о смислу човековог постојања“ (Мишић 1987: 288). У свој *храм тјишине* она

8 „Простор обухваћен имагинацијом не може да остане индиферентни простор изложен мерењима и мислима геометра. Тај простор је доживљен. И то доживљен не у својој позитивности, већ са свим пристрасностима имагинације“ (Bašlar 2005: 23).

уводи националне светиње и славне владаре-мученике, посредством којих лирски субјект долази до самопознања и спознања Целине, Бога, Љубави, односно до *тишине бића* у којој се индивидуална искустава растачу у опште и доживљава се *Једно*. „Спознања“ су највиши ступањ духовног просветљења пре сагласја са Једним. Спознање да све ове светиње и појединци који су се преселили у вечност припадају Целини, Богу, бесмртности, доводи до *сагласја* са животом и светом који нас окружује, закључује Луна Градиншћак: „Ове песме, које мишљу и срцем певају о тишини *иза* ових догађаја, истичу њихову христолику симболику, што нас увек наводи да се усаглашавамо са тоновима тишине, Љубави и Мајке“ (2024: 154–155).

Ако је у песмама претходних циклуса збирке *Храм тишине* укрштај стваралачки, а крст симболички принцип који илуструје човекову унутрашњу разапетост између тела и духа, у циклусу „Спознања“, како запажа Јана Алексић, „страдалничка мера распећа постаје и колективна“: крстоносно страдање, које је саставни део нашег идентитета, одвија се према Божјој промисли, па је део те промисли и очекивано васкрсење (Алексић 2024). „Нема рођења ако се тиме није ма у чему умрло. Почетак је тада суштински што и крај, све буде у свему, и ни краја ни почетка“, истиче Настасијевић у „Белешкама за апсолутну мисао“ (1991: 49). У песму ваља преточити тугу, доћи до самопознања опицавањем најболнијих рана (како верује песнички субјект песме „Мисао“), јер самопознање кроз патњу јесте пут у Светлост; у песму ваља слити најснажније потресе и најтише шумеви бића (срца и ума), окрилатити мисао и пустити је да плови „звезданим друмом“ – у бесмртност.

Иако у бити хришћански, православно оријентисана, самосвесна и дубоко укорењена у националном идентитету, у трагању за Целином, Једним, Љубављу као клицом, семеном и исходном тачком свега духовног у човеку, ова поезија кроз матерњу мелодију проговара својом општечовечанском, хуманистичком природом. Марија Јефtimiјевић Михајловић је у *Храму тишине* учинила „натчовечански напор песнички *јројоворийи*“, потврђујући Настасијевићево уверење да поезија прочишћава и онога ко је казује и онога ко је прима (1991, 4: 35, 36–37).

ИЗВОР

Јефtimiјевић Михајловић 2023: Марија Јефtimiјевић Михајловић. *Храм тишине*, Београд: Партенон.

ЛИТЕРАТУРА

Пост. 2,7: *Библија или Свeтo йисмо Стaрoгo и Нoвoгo Зaвјeтa*. Превели Ђура Даничић (*Стaри Зaвјeт*) и Вук Стеф. Караџић (*Нови Зaвјeт*). Београд: Бригтанско и инострано библијско друштво, 1985.

Алексић 2024: Јана Алексић. *Кораци*. Крагујевац <<https://koraci.net/2024/04/јана-алексићкњига-префињене-поетске/>>, приступљено 15. 5. 2024.

- Başlar 2005: Gaston Başlar. *Poetika prostora*. Prev. Frida Filipović. Beograd: V. Kukić; Čačak: Gradac.
- Бечејски 2023: Мирјана Бечејски. „Љубав се родила да би тебе родила.“ Предговор у: Марија Јефтимјевић Михајловић. *Храм тишине*, Београд: Партедон, 7–21.
- Видовдан, 26. мај 2021: <<https://vidovdan.org/kultura/o-fresci-kraljice-simonide-u-grasanici-koju-je-orevao-milan-rakic-iskopase-ti-oci-lepa-sliko/>>, приступљено 15. 5. 2024.
- Градиншћак 2024: Луна М. Градиншћак. „Песнички пут Марије Јефтимјевић Михајловић (Марија Јефтимјевић Михајловић, *Храм тишине*, Партедон, Београд 2023).“ *ЛМС*, год. 200, јануар – фебруар 2024, књ. 513, цв. 1–2, 152–155.
- Јефтимјевић Лилић 2023: Милица Јефтимјевић Лилић. „Поетеса преображавајуће тишине (Марија Јефтимјевић Михајловић, *Храм тишине*, Партедон, 2023).“ *Књижевне новине*, бр. 1338/1339, новембар/ децембар 2023, 20.
- Јефтимјевић Михајловић 2006: Марија Јефтимјевић Михајловић: „Поезија као онтолошко искуство (Певање и мишљење Бранка Миљковића и Аца Шопова).“ *Слика и идеја: њојшика и кријшика*. Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, 63–79.
- Јефтимјевић Михајловић (блог): <<https://santamarijadellasalute.blogspot.com/>>, приступљено 27. 5. 2024.
- Јефтимјевић Михајловић 2010: Марија Јефтимјевић Михајловић: *Миљковић између њоезије и мишиа*. Институт за српску културу Приштина – Лепосавић.
- Јефтимјевић Михајловић и др. 2021: Марија С. Јефтимјевић Михајловић, Мирјана М. Бечејски, Halimah Opalla, „Кукавице од Велике Хоче Петра Хандкеа (Кукавичје доба или живот без будућности)“, Тематски зборник *НАТО аиресија на СРЈ (Рейублику Србију) – да се вечно њамии*. Ур. Драган Танчић и Миодраг Гордић. Београд: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Факултет за пословне студије и право Универзитета „Унион – Никола Тесла“ у Београду – Факултет за информационе технологије и инжењерство Универзитета „Унион – Никола Тесла“ у Београду, 201–212.
- Лабудовић Шарло 2023: Горан Лабудовић Шарло. „Једна је тишина тиша оод свих.“ *Трај*: часопис за књижевност, уметност и културу, год. XX, књ. XX. св. LXXVII, март 2024, 158–159. Доступно и на: <<https://santamarijadellasalute.blogspot.com/2024/05/blog-post.html>>, приступљено 15. 5. 2024.
- Лакићевић 2023: Драган Лакићевић. „Поезија и тајна.“ Поговор у: Марија Јефтимјевић Михајловић. *Храм тишине*, Београд: Партедон, 75–85.
- Миљковић 1972: Бранко Миљковић. „Песник и реч.“ Бранко Миљковић. *Кријшике: са делима и ауторима о њесничкој уметнојши – њрилизии*. *Сабрана дела Бранка Миљковића*, књига IV. Ниш: Градина.
- Мишић 1987: Зоран Мишић. „Шта је то косовско опредељење.“ У: *Загужбине Косова. Сјоменици и знамења срјској народа*, одговорни уредник: јеромонах Атанасије Јевтић. Епархија Рашко-призренска – Богословски факултет у Београду, Призрен – Београд.
- Настасијевић 1991: Момчило Настасијевић. *Есеји, белешке, мисли*. Приредио Новица Петковић. *Сабрана дела Момчила Настасијевића: у редакцији Новице Петковића*, књ. 4, Горњи Милановац: Дечје новине – Београд: СКЗ.
- Fuko 2017: Mišel Fuko. „Druga mesta“. <<https://www.scribd.com/document/381444799/documents-tips-misel-fuko-druga-mesta-pdf>>, pristupljeno 17. 5. 2024.

Mirjana M. BEČEJSKI

THE CYCLE “COGNITIONS” FROM THE COLLECTION OF POEMS
THE TEMPLE OF SILENCE BY MARIJA JEFTIMIJEVIĆ MIHAILOVIĆ

Summary

The research focus of this paper is the cycle of poems “Cognitions” from the collection *The Temple of Silence* (2023) by Marija Jeftimijević Mihailović. On one hand, the cycle is viewed as an inseparable part of her poetic identity and *The Temple of Silence*, through which the poetess profiles herself as a “pure lyricist” of non-symbolist and Christian orientation (the cornerstone of the collection represent key words: Word, Melody, silence, love, soul, light, God). On the other hand, unlike other cycles where thematic and motivational boundaries are fluid, the cycle “Cognitions” clearly stands out as a coherent whole motivated by events from family, cultural, and national history related to Kosovo and Metohia, and thus to personal and national identity.

Keywords: *The Temple of Silence*, Marija Jeftimijević Mihailović, non-symbolism, Christianity, Oneness, “Cognitions”, Kosovo and Metohia, personal and national identity, history, poetry.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд